

Metafizika svjetla Frane Petrića

Galić Stipančić, Magdalena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:687400>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)





SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Magdalena Galić Stipančić

METAFIZIKA SVJETLA FRANE PETRIĆA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA FILOZOFIJU I KULTUROLOGIJU

MAGDALENA GALIĆ STIPANČIĆ

METAFIZIKA SVJETLA FRANE PETRIĆA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Željka Metesi Deronjić

Zagreb, 2023.

Sadržaj

| | |
|---|----|
| 1. Uvod | 5 |
| 2. <i>Nova de universis philosophia</i> (<i>Nova sveopća filozofija</i> , 1591.) | 5 |
| 2.1. Posveta papi Grguru XIV. | 7 |
| 3. <i>Panaugia</i> (<i>Svesvjetlo</i>) – Posveta Pavlu Camillu | 8 |
| 3.1. Prva knjiga: »O svjetlu« | 9 |
| 3.2. Druga knjiga: »O prozirnome tijelu« | 10 |
| 3.3. Treća knjiga: »O zrakama«..... | 11 |
| 3.4. Četvrta knjiga: »O svjetlosti« | 12 |
| 3.5. Peta knjiga: »O tamnome tijelu«..... | 13 |
| 3.6. Šesta knjiga: »O zračnoj svjetlosti« | 14 |
| 3.7. Sedma knjiga: »O nebeskom svjetlu i svjetlosti« | 15 |
| 3.8. Osma knjiga: »O nadnebeskom svjetlu i svjetlosti« | 16 |
| 3.9. Deveta knjiga: »O netjelesnoj svjetlosti« | 17 |
| 3.10. Deseta knjiga: »O izvoru i ocu svjetlosti«..... | 18 |
| 4. Zaključak..... | 19 |
| 5. Literatura..... | 21 |

SAŽETAK

Frane Petrić, jedan od najistaknutijih hrvatskih renesansnih filozofa, 1591. godine u Ferrari objavljuje svoje kapitalno djelo pod nazivom Nova de universis philosophia (Nova sveopća filozofija). Djelo se sastoji od četiri dijela: »Panaugia«, »Panarchia«, »Pampsychia« i »Pancosmia«. U ovom će završnom radu pobliže biti prikazana prva knjiga Nove sveopće filozofije, »Panaugia«, odnosno »Svesvjetlo«. Sagledat će se kako Petrić pomoću svjetla, svjetlosti i zraka ukazuje na put povratka Bogu, Ocu svih stvari. Petrić svoju metafiziku svjetla detaljno razrađuje u 10 knjiga »Panaugije«, u kojima objašnjava svoje ključne pojmove: »lux prima«, »lux«, »radii« i »lumen«. U samim temeljima Petrićeve filozofske misli leži težnja za obnovom tzv. »piae philosophiae« (»svete filozofije«) koja povezuje drevna filozofsko-teološka učenja Zoroastra, Hermesa Trismegista, Orfeja, Pitagore, Platona i Plotina. U radu se također pobliže prikazuje i Petrićeva kritika Aristotela, ali i vjernost Katoličkoj crkvi i njenom nauku.

KLJUČNE RIJEČI: Frane Petrić, Svjetlo, svjetlost, Bog, sunce, tama, platonizam, aristotelizam, Zoroaster, Hermes Trismegistos

1. Uvod

Hrvatski renesansni filozof, polihistor, erudit, grecist i latinist, istaknuti profesor platoničke filozofije u Ferrari i Rimu, Frane Petrić (lat. Franciscus Patricius, tal. Francesco Patrizi; Francesco Patrizi da Cherso) rođen je na otoku Cresu 25. travnja 1529. godine, a umro je u Rimu, 6. veljače 1597. godine. Uz Ruđera Boškovića, smatra se jednim od najznačajnijih hrvatskih renesansnih filozofa. Petrićev otac, Franjo Petris, obnašao je dužnost gradskog suca, te je bio proganjan iz grada nakon optužbi da radi protiv mletačkih vlasti. Frane Petrić nakon toga 1538. godine odlazi sa stricem na njegovu lađu. Nedugo zatim, Petrić je u Veneciji započeo školovanje za trgovca, ali ipak odlazi u Ingolstadt gdje uči grčki jezik. U Padovi je započeo studij medicine, ali je odustao od njega i posvetio se filozofiji, proučavajući prije svega Platonovu i Aristotelovu filozofiju, a značajnu ulogu zauzima i djelo Marsilia Ficina pod nazivom *Theologia Platonica*, ključno za Petrićevo misaono oblikovanje.¹ Među prvim spisima objavio je djelo pod nazivom *La città felice (Sretan grad)*. Autor je velikog broja djela od koji valja spomenuti, primjerice, *Della historia dieci dialoghi (Deset dijaloga o povijesti, 1560.)*, *Della retorica dieci dialoghi (Deset dijaloga o retorici, 1562.)*, *Peripateticae discussiones (Peripatetičke rasprave, 1. sv. 1571., 1. – 4. sv. 1581.)*, *Della poetica (O pjesničkom umijeću, 1586.)* i *Nova de universis philosophia (1591.)*

2. *Nova de universis philosophia (Nova sveopća filozofija, 1591.)*

Godine 1591. Petrić u Ferrari objavljuje svoje kapitalno djelo pod nazivom *Nova de universis philosophia (Nova sveopća filozofija)* koju gradi na temeljnim idejama renesansne *piae philosophiae*.² Djelo se sastoji od četiri dijela: »Panaugia« (»Svesvjetlo«), »Panarchia« (»Svepočelo«), »Pampsychia« (»Sveduša«) i »Pancosmia« (»Svekozmos«). Prema Erni Banić-Pajnić, svaki od četiri dijela *Nove sveopće filozofije* tumače jednu te istu sveukupnost, ali na različite načine: u »Panaugiji« tumačenje počiva na svjetlu, u »Panarchiji« na najvišem odnosno prvom počelu, u »Pampsychiji« je polazište duša, dok se u »Pancosmiji« polazi od tvarnog

¹ Ljerka Schiffler, »Frane Petrić«, u: *Hrvatska filozofija*, pr. Marinko Šišak (Zagreb: Biblioteka Scopus, 2001), str. 122.

² Erna Banić-Pajnić, »Jedan pokušaj utemeljenja 'piae philosophiae'« u: Erna Banić-Pajnić, *Petrićev put: Od kritike Aristotela do pobožne filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2001), str. 164.

svijeta, fizičkog prostora.³ Petrić do spoznaje prvog uzroka nastoji doći uz pomoć tri metode: najprije aristotelovskom metodom, međutim, ne pomoću gibanja nego pomoću svjetla, zatim, kako i sâm navodi, svojom vlastitom metodom te naposljetku onom platoničkom pomoću koje se iz samoga Boga izvodi sveukupnost svih stvari.⁴ »Panaugija« se sastoji od deset poglavlja/knjiga, i kao što je prethodno i navedeno, polazi od svjetlosti te se pomoću nje uspinje do Oca svjetlosti. »Panarchija« se dijeli na tri velike cjeline: u prvih osam knjiga Petrić govori o prvim počelima, druga cjelina nosi podnaslov »O najvišem Trojstvu i Božanstvu«, a treća »O razumu i razumima«. Bitna odrednica Petrićeve filozofske misli, što se vrlo jasno uočava upravo u »Panarchiji«, jest mnogoznačnost.⁵ Petrić je između spomenute tri metode naveo i svoju vlastitu. Ona je za njega usredotočena na razmišljanje o božanstvu pa se po tome sudeći upravo spomenuta metoda odnosi na »Panarchiju«. U trećem dijelu *Nove sveopće filozofije*, »Pampsychiji«, Petrić raspravlja o duši. Duši je posvećena posebna knjiga upravo zato što se ona nalazi na sredini, između bića koja su nepokretna, ali pokreću, i onih nepokretnih koja netko pokreće. Duša uzdiže božanstvo i smatra se razumnom.⁶ Četvrti, ujedno i zadnji te najopsežniji dio Petrićeve *Nove sveopće filozofije* jest »Pancosmija«. Ondje raspravlja o prirodnim stvarima, o fizičkom i matematičkom prostoru i njihovu međusobnom odnosu, te opet o svjetlosti, toplini i fluidu, ali i o konačnosti svijeta te prirodnim pojavama. Svi dijelovi međusobno su povezani te se pojedini dijelovi *Nove sveopće filozofije* čak nadovezuju jedan na drugi. Središnji pojam ovog vrlo značajnog djela jest sveukupnost – sama Petrićeva definicija filozofije koju daje jest spoznaja te sveukupnosti. Petrić je naglasak stavio na nastojanje oko stjecanja mudrosti, međutim njegov misaoni put nije naišao na odobrenje Crkve.⁷ Naime, *Nova sveopća filozofija* je 1596. godine stavljena na Indeks zabranjenih knjiga od strane Crkve, odnosno knjiga se našla na meti kritika crkvene cenzure. Petrić je u obranu svoje *Nove sveopće filozofije* napisao tri spisa: *Apologia*, *Emendationes* i *Nova de universis philosophia, Emendationes*. U *Emendationes* dolazi do određenih promjena u redoslijedu izlaganja: »Panaugia« dolazi na posljednje mjesto, uz nju se spominje »Pampsychia«, ali se »Panarchija« i »Pancosmija« ne spominju. Na samom početku spisa *Emendationes*, Petrić svoju obranu započinje s metafizikom, međutim, važno je naglasiti da ovdje koncipira vlastiti oblik metafizike, naglašavajući kako je sustav toga spisa utemeljen na kritici Aristotela i njegove

³ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Konceptija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 23 (1997), str. 81.

⁴ Mihaela Girardi Karšulin, »Petrićeva *Nova de universis philosophia*«, *Časopis za književnost i znanost* 1 (1997), str. 561.

⁵ Isto, str. 561.

⁶ Isto, str. 562.

⁷ Isto, str. 563.

filozofije.⁸ Što se tiče prvog dijela *Emendationes*, ovdje Petrić kao prvu filozofiju navodi upravo »Panaugiju«. Tu će jasno doći do izražaja Petrićevo odbacivanje peripatetičke filozofije, stoicizma i skepticizma te njegov snažan priklon egipatskom i kaldejskom filozofskom učenju, kao i jasan stav da se na osnovi Aristotelovih počela (lišenost, materija i forma) ne može zasnivati metafizika.⁹

2.1. Petrićeva »Posveta papi Grguru XIV. «

U uvodu *Nove sveopće filozofije*, Petrić se obraća papi Grguru XIV. sljedećim riječima: »Ovom knjigom prinosim Tebi, o najblaženiji oče Grgure, pet filozofija, što su sve pobožne i u skladu s vjerom katoličkom: našu vlastitu što je nedavno zasnovana, kaldejsku Zoroastrovu, egipatsku Hermesa Trismegista, zatim mističku egipatsku, te samu Platonovu.«¹⁰

U obraćanju papi, koje je iskazano s velikim poštovanjem, Petrić želi dati do znanja kojim će se metodama i filozofijama služiti u svom djelu. On ovu posvetu piše upravo glavnom autoritetu Katoličke crkve da pokaže kako će se kršćansko učenje, oslobođeno od Aristotelove »bezbožne filozofije«, utemeljiti na najvećoj božanskoj mudrosti. Petriću je, naime, bio cilj da se to, kako ga on sâm naziva, »bezbožno aristotelovsko učenje«, ukloni sa sveučilišta i iz samostana.¹¹ Petrić je, kao veliki predstavnik platoničke filozofske struje, smatrao da je Platonova filozofija najpogodnija filozofija za proučavanje kršćanskog nauka, premda se Petrić u samoj »Panaugiji« koristi aristotelovskom metodom, međutim, ne pomoću gibanja nego pomoću svjetlosti. Iznoseći svojih pet filozofija, Cresanin od pape traži zaštitu, iskazujući mu veliko poštovanje zbog njegove skromnosti, ali i zbog toga što mu je kao papa ulio nadu da će uspjeti u filozofiji. Petrić također navodi da se među ljudima, posebno onima koji se obrazuju na sveučilištima i gimnazijama, uočava bezbožnost. Ujedno iznosi svoju kritiku Aristotelove filozofije (koja se predavala na svim sveučilištima), koju vidi kao glavni uzrok sve veće bezbožnosti. Petrić nudi, po njegovu sudu, istinitiji i bolji put ka naučavanju filozofije pomoću koje se u konačnici može doći do besmrtnog Boga. Tu citira Hermesa Trismegista koji naučava

⁸ Mihaela Girardi-Karšulin, »Strategije Petrićeve obrane *Nove sveopće filozofije*«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 35 (2009), str. 38.

⁹ Isto, str. 44.

¹⁰ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979), nepaginirano.

¹¹ Cesare Vasoli, »Frane Petrić i hermetička tradicija«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5 (1979), str. 118.

da je »vrhunski pobožnim nemoguće biti bez filozofije«. ¹² Petrić od pape traži da se njegova već spomenuta filozofija, uz ostale navedene, uvede u kršćanski nauk te da se i njih predaje. Posebice ističe da u Platonovim dijalozima nema ništa bezbožno kao u Aristotelovu nauku. Ovdje je još potrebno izdvojiti i Petrićev napor u naglašavanju bliskosti između teologije i filozofije. Teologija ne isključuje filozofiju, ali je, kako Petrić sâm kaže »oštroumljem nadilazi«. ¹³ Petrić navodi i da se sv. Augustin, koji je i sâm bio teolog, u svom učenju često osvrtao upravo na tih pet filozofa, posebno na Platona. Cijela posveta temelji se na Petrićevoj zamolbi papi da uvede učenje tih pet filozofija na sveučilišta i u samostane, naglašavajući kako je vrijeme da se kršćanstvo očisti od Aristotelove filozofije i ispuni onom, kako je Petrić naziva, pobožnom. No, bez obzira na činjenicu da se Petrić obratio upravo papi i stavio naglasak na katoličku vjeru, djelo je dospjelo na Indeks zabranjenih knjiga. Crkva je, naime, vidjela opasnost u tome što je Petrić svojom filozofijom želio uvesti promjene i na neki način lišiti crkvene krugove, gimnazije i sveučilišta Aristotela i njegove filozofije, čime bi utjecao na određene obrate u odnosu između same teologije i znanosti. ¹⁴

3. *Panaugia (Svesvjetlo)* – »Posveta Pavlu Camillu«

Prvi dio *Nove sveopće filozofije*, »Panaugiju«, Petrić je posvetio Pavlu Camillu, kardinalu Svete Rimske Crkve i nećaku pape Grgura XIV. Petrić na početku posvete ističe kako je mnogo cijenio Pavlova oca, Pavla Baronna, koji je u Padovi dobro naučavao upravo sa svojim bratom. Petrić svojih deset knjiga »Panaugije« posvećuje Pavlu kao uspomenu na preminulog oca. Također ističe da knjige o svjetlu i svjetlosti posvećuje upravo njemu jer on »svijetli očinskim sjajem« i »sjajem Svetog oca pape«. ¹⁵ Od njega također traži zaštitu i naklonost jer ga smatra istinski pobožnim.

¹² Frane Petrić, »Predgovor *Najsvetijem gospodinu našem papi Grguru XIV.*« u: Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*.

¹³ Isto.

¹⁴ Cesare Vasoli, »Frane Petrić i hermetička tradicija«, str. 132.

¹⁵ Frane Petrić, »Predgovor, *Nova i vrlo potanka rasprava o općem svjetlu*«, u: Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*.

3.1. Prva knjiga: »O svjetlu«

Petrić već u samom uvodu u prvu knjigu pod naslovom »O svjetlu« spominje pojam Prvoga. Navodi kako prije Prvoga nije postojalo ništa, a poslije Prvoga je počelo postojati sve.¹⁶ Nameće se pitanje je li to Prvo upravo svjetlo ili svjetlost, budući da je svjetlo stavljeno upravo na prvo mjesto »Panaugije« i *Nove sveopće filozofije* općenito. Prema Erni Banić-Pajnić, u »Panarchiji«, dijelu koji slijedi nakon »Panaugije«, Petrić ističe kako Otac svjetla do kojeg se on uspeo možda nije otac svih stvari. Samim time, može se reći kako taj put svjetla očito nije u potpunosti prikladan za uspinjanje do prvog uzroka svih stvari.¹⁷ Također, postavlja se i pitanje zašto svjetlo na samom početku »Panaugije«? Prema Erni Banić-Pajnić, odgovor leži u povezanosti koncepcije spoznaje i koncepcije svjetla. Petrić na samom početku spominje osjetilo vida, najznačajnije od svih osjetila kada je u pitanju svjetlo ili spoznaja.¹⁸ Valja napomenuti kako je u »Panaugiji« Petrić primijenio aristotelovsku metodu prema kojoj vid predstavlja početak spoznaje jer se njime najprije spoznaje ono što mu stoji nasuprot. A osjetilom vida se najprije spoznaje i svjetlo. Na početku rasprave o svjetlu nalazi se filozofija. Petrić filozofiju u ovom slučaju definira kao »najistinskije čedo svjetla, svjetlosti, divljenja, razmišljanja«,¹⁹ međutim, polazište za tu raspravu jest spoznaja. Svjetlo je ono prvo što se osjetilom vida vidi i spoznaje, a po njemu su vidljiva sva ostala bića.²⁰ Erna Banić-Pajnić dalje navodi kako se, prema Petriću, osjetilom vida ne vidi samo i isključivo nešto vanjsko, nego i ono »po čemu bića jesu to što jesu«. ²¹ U samom osjetilu vida međusobno se isprepleću osjetilno i inteligibilno zato što postoji značenjska srodnost vida i znanja u indoeuropskim jezicima, te se to dalje očituje i u grčkim terminima *idea* i *eidos* u kojima je vidljiva srodnost i zajednički korijen glagola *videre* i *scire*; *videre (ido)*, *scire (eido)*. *Idea* i *eidos* se vide i spoznaju, kako je to Petrić naglasio u XII. knjizi »Panarchije«. ²² Dakle, prema Petriću, svjetlo sve prožima i ono

¹⁶ Isto, str. 1.

¹⁷ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Koncepcija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, str. 82.

¹⁸ Isto, str. 83.

¹⁹ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 1.

²⁰ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Koncepcija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, str. 83.

²¹ Isto, str. 84.

²² Isto.

je slika Božje dobrote, broj i mjera svih stvari.²³ Ono oblikuje sve stvari. Svijet sebe spoznaje upravo u svjetlosti. Po svjetlu bića jesu, i po njemu su spoznatljiva.²⁴ U okviru rasprave o svjetlu Petrić pomno razjašnjava pojmove »jasnoća« i »rasvjeta«. Naime, sva su bića osvijetljena po tim idejama te ona sadrže tu jasnoću (Petrić također navodi ideju dobra kao onu najvišu). Jasnoća i rasvjeta omogućuju spoznaju ideje. Dakle, rasvjeta je tu, kako navodi i sâm Petrić, neki element koji osvijetljava bića i na taj način omogućuje njihovu spoznaju. Važno je također istaknuti ulogu Uma i njegove povezanosti s riječi Božjom. Sâm Um ima ulogu rasvjetljavanja. Sve je sadržano u onom Božanskom umu, međutim viši umovi imaju ulogu rasvjetljavanja onih nižih umova. Um ima ulogu obrata, on obraća svjetlost iz spoznatljivog u spoznajuće. Kako navodi Erna Banić-Pajnić, spoznaja se prema tome može odrediti kao svjetlo koje se okreće samom sebi, odnosno susreće sebe samog.²⁵ Petrić u svojoj prvoj knjizi »Panaugije« raščlanjuje tamna (mjesec, zemlja, oblaci) i svijetla tijela (sunce, zvijezde, oganj). Sunce će u nastavku imati značajnu i široku ulogu. Neka tijela mogu se sastojati i od svjetlosti i tame, a to su: eter, zrak i voda. Grci su ih nazivali prozirninama, no o tome će više biti riječ u nastavku rada. Dakle, Petrićeva koncepcija svjetla može se sagledati u više okvira, u okviru ontološke i prirodnofilozofske rasprave. Svjetlo omogućuje biću vidljivost i spoznatljivost i to polazeći upravo od onog nevidljivog svjetla koje se objavljuje kroz sve vidljivo.²⁶

3.2. Druga knjiga: »O prozirnome tijelu«

U drugoj knjizi »Panaugije«, pod naslovom »O prozirnome tijelu« Petrić objašnjava kako svjetlost dolazi i od tamnih i od svijetlih tijela. Pritom se zaustavlja i na tumačenju značenja prozirnih tijela jer svjetlost uopće nije u mogućnosti doći do tamnih i svijetlih tijela, ako prije ne prođe kroz prozirna.²⁷ U ovom dijelu svoje knjige Petrić odbacuje stavove peripatetika, koji tvrde da energija svjetla leži u prozirnem tijelu, odnosno da je svjetlost sama po sebi prisutna u tom prozirnem tijelu. Naime, bit samoga svjetla nije ta da je ono prisutno u prozirnem tijelu, jer bi se tada svjetlo moglo nazvati svojstvom.²⁸ Petrić prozirnine, odnosno prozirna tijela vidi kao sredstvo kroz koje svjetlost dopire do tamnih i svijetlih tijela. Prozirna

²³ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 1.

²⁴ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Koncepcija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, str. 86.

²⁵ Isto, str. 88.

²⁶ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Koncepcija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, str. 89.

²⁷ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 3.

²⁸ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, *Filozofska istraživanja* 26 (2006), str. 561.

tijela nalaze se na sredini između tamnih i svijetlih, i tamna tijela šire tamu upravo preko prozirnih tijela. Upravo se iz tog razloga prozirna tijela mogu shvaćati kao puko sredstvo koje je potrebno tijelima i samoj svjetlosti kako bi širile svjetlo ili pak tamu. Ona pak, prema Petriću, nisu ni svijetla, ni tamna, nego u sebe podjednako poprimaju oboje, i svjetlost i tamu, ili kako Petrić kaže, mrklinu.²⁹ Važno je također objasniti i ulogu koju Petrić pridaje bojama. Po pitanju boja i njihove zadaće, Petrić se ponovno suprotstavlja učenju peripatetika. Naime, prema stavu peripatetika, boje svjetlosti daju energiju i sama je svjetlost zapravo njihov čin. Petrić tvrdi da svjetlost te boje prima u sebe i da se one pomoću nje mogu razaznati, međutim svjetlost zadržava svoju ulogu i bit bez obzira na to što pridonosi drugim tvarima i druži se s njima.³⁰ Petrić također navodi kako boja nije vidna prije svjetla, odnosno nije prva vidna jer se ne može jasno razaznati u mraku. Prvo vidno jest upravo svjetlo jer se njega u mraku itekako može razaznati.³¹ U ovoj knjizi Petrić raščlanjuje ostale elemente: zrake, svjetlost, boje, sjene i mrak. On također naglašava kako su prozirna tijela u mraku nevidljiva, dok su na svjetlosti vidljivija.³² To je također pokazatelj kako ih svjetlost, kao i sve ostalo, prožima.

3.3. Treća knjiga: »O zrakama«

Treća knjiga ili »O zrakama« govori o još jednom važnom elementu pored samoga svjetla. Naime, Petrić na samom početku treće knjige ističe kako je u sunčevu svjetlu sadržano još jedno svjetlo kojemu je sunčevo svjetlo izvor. Iako ga Petrić naziva njegovim čedom, ima nešto niži stupanj svjetlosti i sjaja. Petrić to prvo svjetlo karakterizira kao kružno, dok je drugo razgranato – upravo iz njega proizlaze zrake.³³ Važno je naglasiti da su svjetlosne zrake samostalne. One stoje same za sebe te ne pripadaju ničemu, pa tako ni svjetlu, sadržavaju i tjelesne i netjelesne karakteristike. Može ih se nazvati tijelom jer imaju oblik piramide i stošca i istovremeno se odbijaju, međutim ujedno su i netjelesne jer se mogu prostirati do beskrajna.³⁴ Zraka isijava i time poprima oblik stošca te zauzima ulogu drugog svjetla budući da proizlazi iz Sunca, međutim sadrži jednaku narav kao i ono prvo svjetlo. Sunce uvijek proizvodi zrake i one ne mogu postojati bez svjetla. Petrić ističe da se ondje gdje se nalaze zrake, istovremeno nalazi i svjetlo, međutim uz svjetlo ne moraju nužno postojati i zrake.³⁵ Što se tiče definicije

²⁹ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 3.

³⁰ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 561.

³¹ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 4.

³² Isto.

³³ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 5.

³⁴ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 561.

³⁵ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 5.

zraka, Petrić govori kako su je svjetlari definirali kao svjetlosnu crtu. Već je prethodno spomenuto kako zrake imaju i tjelesne i netjelesne karakteristike pa ih se na taj način može gledati kao na nekog posrednika između netjelesne (metafizičke) i tjelesne razine svjetlosti.³⁶ Budući da se zrake ne pojavljuju uvijek nužno sa svjetlom, jedini element u kojemu se uvijek nalaze jest eter koji im je, kako Petrić navodi, jedini vlastit. Zrake pomoću etera prolaze preko ostalih planeta: Venere, Merkura, Mjeseca pa sve do zraka u kojem se ne zadržavaju, nego odlaze dalje u tekućine.³⁷ Budući da zrake stoje same za sebe, odnosno nisu pripatci, Petrić raspravlja pripadaju li zraku ili pak tekućinama. Uviđa da one ne pripadaju ničemu kao svojstvo, jer kad svojstvo napusti neki element, taj element, navodi Petrić, propada.³⁸ Zrake, dakle, ne ugrožavaju druge elemente, niti drugi elementi ugrožavaju njih. One proizlaze iz svih dijelova Sunca, a o svjetlu ovise u smislu njegove snage: što je svjetlo snažnije, samim time su i zrake snažnije. Važna karakteristika zraka jest i ta što ih nijedna sila ne može pomaknuti. Zraka je u stanju prožeti ili obasjati svaku silu, zraka vjerno slijedi svjetlo.³⁹ Osim što su zrake jedinstvene i što predstavljaju važnu karakteristiku svjetla (jer obasjavaju sve oko sebe i ništa im ne može stati na put), usko su povezane i uz fenomen duge. Naime, kada zraka ne može prožeti gust oblak, ona ga obasja i tada nastaje duga – fenomen različitih boja.⁴⁰ Knjiga o zrakama je opširna upravo iz tog razloga što su zrake na neki način poseban element svjetlosti: stoje za sebe, ali opet vjerno prate svjetlo i ništa ne ugrožavaju, ništa o njima ne ovisi. One su, navodi Petrić u zaključku treće knjige, bivstvo, manje izvrsno od svjetla, ali upravo na samoj sredini između prirodnog i božanskog.⁴¹

3.4. Četvrta knjiga: »O svjetlosti«

Na samom početku četvrte knjige Petrić zapisuje da je svjetlost »najveće i najbolje oruđe najboljega i najvećega Boga, za stvaranje, oživljavanje, hranjenje, čuvanje, održavanje i usavršavanje stvari.«⁴² S obzirom na navedeno, jasno je da svjetlost zauzima vrlo važno mjesto u Petrićevu filozofskom promišljanju. Štoviše, pokazat će se da ono ima odlučujuću ulogu kada je riječ o stupnjevitom uspinjanju k onom najvišem izvoru i uzroku svih stvari. Prema Petriću,

³⁶ Igor Škamperle, »Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 28 (2002), str. 45.

³⁷ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 6.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto, str. 7.

⁴⁰ Isto, str. 8.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto, str. 9.

svjetlost je određena veza između gornjeg i donjeg svijeta. Po svjetlosti sve postaje vidljivo.⁴³ Kada se tumači odakle, odnosno od čega svjetlost potječe, nameće se pitanje potječe li ona od zrakâ, od svjetla, ili pak od oboje? Iz svega navedenog, može se zaključiti da najprije dolazi svjetlo, a zatim zrake koje su zapravo njegovo oruđe koje omogućuje širenje svjetlosti. Naime, sâm Petrić naglašava da je svjetlost zapravo zraka koja se rasipa.⁴⁴ Važan element u razumijevanju Petrićeve koncepcije svjetlosti jest, što je već ranije istaknuto, taj da Petrić odbacuje stavove peripatetika u pogledu učenja da je svjetlost prisutnost u prozirninama i da nastaje od trenja zraka prilikom gibanja zvijezda.⁴⁵ Pod utjecajem hermetičke i novoplatoničke misaone tradicije, Petrić u svojoj filozofiji izlaže stupnjevitu hijerarhiju bića. On čvrsto slijedi tezu da je svjetlost sredina, nešto što povezuje Oca svjetlosti do kojega se uspinje i sâm svijet.⁴⁶ Toplina kao jedan od elemenata svjetlosti jest njezin vjerni pratilac,⁴⁷ te je, kao i svjetlost, važno oruđe za usavršavanje ovog materijalnog, vidljivog svijeta. U razumijevanju svjetlosti važno se dotaknuti i uloge mraka. Naime, mrak je zapravo također svjetlost, ali najslabija, najmanja.⁴⁸ Sama svjetlost je, prema Petriću, stupnjevita, postoji dakako jača, slabija, ali i osrednja svjetlost. Najveća svjetlost jest ona koja je najbliža izvoru, zrakama, najmanja je ona koja je najudaljenija od izvora, dok je srednja, kao što joj i sâm naziv kaže, smještena na sredini između tih dviju krajnosti.⁴⁹ Svjetlost je za Petrića nešto apsolutno, nešto što se ni sa čim ne miješa, a sa svim drugim elementima opstaje. Zahvaljujući svjetlosti, postaje vidljiva ljepota života i čitavog svijeta jer upravo ona čini ovaj svijet savršenim.⁵⁰

3.5. Peta knjiga: »O tamnome tijelu«

Mrak, odnosno mrklina je u prethodnom poglavlju bio definiran kao svjetlost, ali ona najniža od svih. Tijela su općenito podijeljena, kao što je također na samom početku navedeno, na svijetla, prozirna i tamna. Važno je naglasiti da Petrić zastupa tezu da svjetlost nije svojstvo ni prozirnog, pa tako ni tamnog tijela, te da u tom segmentu odbacuje peripatetičke teze. Prema Petriću, svjetlost se ne miješa sa svojstvima tamnog tijela kao što se ne miješa ni sa svojstvima prozirnog.⁵¹ Svjetlost teži širenju i rasprostiranju te se, kaže Petrić, odmiče od tamnog tijela,

⁴³ Igor Škamperle, »Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, str. 43.

⁴⁴ Isto, str. 45.

⁴⁵ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 561.

⁴⁶ Isto, str. 562.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 562.

⁴⁹ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 10.

⁵⁰ Isto, str. 11.

⁵¹ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 562.

odnosno, može se reći, na neki način bježi od njega.⁵² Kada se govori o podjeli, odnosno o vrstama tamnih tijela, Petrić ih dijeli već na početku pete knjige: u eteru je tamno tijelo Mjesec, u zraku su to oblaci, a u vodi i na zemlji je to zemlja. Sva tamna tijela ispunjena su tminom.⁵³ Mrak, iako je taman i ima karakteristiku crnoće, ipak nije takav da se u njemu ne može ništa razaznati. Razlika pak, između svjetlosti i tame jest ta što se na svjetlosti sve stvari jasno razaznaju, dok se u mraku razaznaju teže i manje jasno, međutim svjetlost je ta koja je u stanju razbiti taj mrak. Mrak i svjetlost su uvijek u nekom međusobnom odnosu: njih dvoje se kroz 24 sata izmjenjuju. Tako je jedan dio zemlje osvjetljen, a drugi počiva u potpunom mraku, i obratno.⁵⁴ Važna poveznica između svjetlosti i mraka jest i ta da, kao što iz svjetlosti proizlaze stvari, tako i iz tamnog tijela proizlaze neke druge: prvo slijedi mrak, zatim tamnoća, nakon nje sjena te naposljetku zasjena.⁵⁵ Naime, navedene stvari su kod Petrića povezane s oprekama. Petrić razlikuje jesne (jesne su one zbiljske koje se izmjenjuju) i lišidbene opreke. Za jesne opreke Petrić navodi primjer topline i hladnoće, a lišidbene su one u kojima jedna opreka jest, odnosno postoji, dok druga nema funkciju (npr. vid i sljepoća, sluh i gluhoća).⁵⁶ Svjetlo je, dakako, opreka tami, tako da se tu radi o jesnoj opreci. Iako se radi o dvije krajnosti i opreke, od kojih svaka ima svoju funkciju, mrak, pa čak i onaj u zemljinoj utrobi, jest rod svjetla, samo izraženiji i tamniji od ostalih mrklina. Petrić kod tamnoga tijela pobija tezu peripatetika koji uče da je boja prvo viđeno. Ona je, prema Petriću drugo viđeno, odnosno ona je zatamnjeno svjetlo,⁵⁷ što samo dokazuje da svjetlost prebiva u svim tijelima, pa tako i u tamnom.

3.6. Šesta knjiga: »O zračnoj svjetlosti«

Svojom šestom knjigom u kojoj razlaže o zračnoj svjetlosti, Petrić je sve bliže svom cilju – Ocu svih stvari. Ova knjiga je ujedno i Petrićeva najkraća knjiga »Panaugije«. Važno je istaknuti da se, prema Petriću, iznad zemnog zraka nalazi neizmjerni zrak. U središtu rasprave jest pitanje je li u tom neizmjernom zraku opažena tama, mrak ili pak sjene. Prema Petriću takvih elemenata nema. Naime, taj je neizmjerni zrak noću obasjan od strane zvijezda, a zatamni se samo za vrijeme pomrčine, što Petrić ne smatra toliko važnom pojavom kad se raspravlja o navedenom pitanju.⁵⁸ U ovom dijelu Petrić čak slikovito prikazuje položaj Sunca i

⁵² Isto, str. 561.

⁵³ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 12.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto, str. 13.

⁵⁶ Isto, str. 12.

⁵⁷ Isto, str. 13.

⁵⁸ Isto, str. 14.

prostor u obliku stošca. Svjetlost izvan tog stošca ne mogu vidjeti oni koji se nalaze na sredini toga stošca. B osoba je u središtu, D je oganj ispod nje, a sunce je okomito iznad osobe B. A i C su na granici stošca, i njih se može, iako nejasno, razaznati, dok su E i F ispod B i udaljene od stošca. Tu svjetlost osoba u središtu nije u mogućnosti vidjeti.⁵⁹ Petrić se u ovom dijelu također dotiče i zvijezda koje se jasno razaznaju u mraku. Na pitanje zašto se te zvijezde ne razaznaju na svjetlosti, Petrić odgovara da je razlog tome taj što se one tokom dnevne svjetlosti sjedinjuju sa suncem koje ih u sebe upija.⁶⁰

3.7. Sedma knjiga: »O nebeskom svjetlu i svjetlosti«

Kao što i sâm naslov kaže, Petrić u ovom dijelu »Panaugije« u središte stavlja nebo. Prije svega, raspravlja se o tome kako nebesko svjetlo utječe na zemaljsko. U nebesku regiju Petrić smješta nebo i zvijezde.⁶¹ Za zvijezde je važno naglasiti da su one gušći dijelovi neba i da ne primaju svjetlo samo od Sunca, nego da posjeduju i vlastito svjetlo.⁶² Petrić razlikuje Merkur, Veneru, Mars, Jupiter i Saturn koje naziva zvijezdama, od Sunca i Mjeseca.⁶³ Važno je napomenuti da Petrić prilaže crtež na kojem se točno vidi koja je strana Venere i Merkura obasjana Suncem. Budući da ih Sunce obasjava sa strane s koje ga, govori Petrić, gledaju, tu je također jasno da su navedeni planeti različiti od Sunca i da primaju njegovu svjetlost.⁶⁴ Međutim, kod njih je zanimljivo to što sjaje i na svom donjem dijelu, odnosno onom dijelu koji nije okrenut prema Suncu, što znači da, kao i zvijezde, možda posjeduju neko vlastito svjetlo.⁶⁵ Naime, sva su tijela ispunjena tom svjetlošću koje je polazište Petrićeve koncepcije svega što postoji. Svjetlo, kao što je Petrić naveo u prvoj knjizi, sve prožima. Pa čak i oganj posjeduje svoje vlastito svjetlo, ne ono od Sunca, nego vlastito. Petrić se opet referira na Platona koji tvrdi »da je Tvorac stvorio najviše ideja božanskoga tijela po ognju«⁶⁶ i Parmenida koji uči da su »sve zvijezde ognjevi«.⁶⁷ Petrić je i za Sunce zapisao da je »prvi oganj među tjelesnim ognjima«,⁶⁸ čime se objašnjava da je i ono neka nakupina etera, da posjeduje vlastito svjetlo i

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Ivana Skuhala Karasman, »Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju«, *Filozofska istraživanja* 30 (2010), str. 487.

⁶² Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 16.

⁶³ Ivana Skuhala Karasman, »Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju«, str. 488.

⁶⁴ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 16.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto.

toplinu. U svom radu »Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju« Ivana Skuhala Karasman navodi da će u Petrićevoj »Pancosmiji« biti prikazano nešto drugačije razumijevanje Sunca.⁶⁹ Mnogi Kaldejci i Židovi govorili su o ognju: Petrić spominje Zoroastrove magove⁷⁰ koji govore da je Sunce »[o]ganj, porod ognja i gospodar ognja«. ⁷¹ Od Židova izdvaja Filona: »Budući da je složevina mnogog plamenja, postaje najbrže od bića«, ⁷² i Mojsija, koji je nebo nazvao »ašamain«. ⁷³ U ovoj knjizi vidljivo je kako se Petrić poziva na drevni nauk Kaldejaca, Egipćana i starih Grka, kako opet naglašava Platona i njegovu filozofiju, ali i ponovno odbacuje tezu peripatetika da toplina i svjetlo nastaju u zraku prilikom trenja dok se zvijezde kreću. On se priklanja učenju starih mudraca, koji poistovjećuju oganj, svjetlo i zvijezde. Budući da peripatetici, prema Petriću, naglasak stavljaju na osjetilnost, oni zastupaju teze suprotne od te osjetilnosti, jer sama osjetilnost dokazuje da zvijezde jesu ognjevi. ⁷⁴ Ovom knjigom Petrić zapravo dokazuje da svjetlost prožima sve: od planeta, Sunca, Mjeseca, zvijezda do ognja. Svaki od njih sija nekim vlastitim svjetlom koje im je ulio Tvorac kojem se sve bliže uspinjemo, iako počivaju i u svjetlima drugih. Svaki od njih, pak, raspršuje, odašilje svoje svjetlo i sâm eter počiva upravo u svjetlostima tih zvijezda. ⁷⁵

3.8. Osmi knjiga: »O nadnebeskom svjetlu i svjetlosti«

Na početku svoje osme knjige »Panaugije« Petrić navodi kako će sada biti istražene »one više stvari«. ⁷⁶ Ovdje raspravlja o prostoru izvan zemlje, a i sâm naslov upućuje na to da će se baviti nečim nadnebeskim, izvan granica neba i nebeske svjetlosti. Petrić zapravo iznosi mjerenja svemira: svemir je beskonačan prostor kroz koji se svjetlost širi i rasprostire ⁷⁷ i suludo bi bilo misliti da tu nema ničega, da je to prazan prostor. On strogo naglašava da u nadnebeskom prostoru nema mraka, jer mrak pripada tamnom tijelu i u njemu se nalazi. ⁷⁸ Petrić tumači da u ovom nadnebeskom dijelu žive bića koja su ispunjena nekim sretnim životom te navodi tezu kako je upravo taj prostor ispunjen svjetlošću. To potkrepljuje tezom da od svjetlosti nema ništa

⁶⁹ Ivana Skuhala Karasman, »Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju«, str. 489.

⁷⁰ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 16.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto. Filon je tako definirao Sunce.

⁷³ Isto. Prema Mojsiju, riječ *ašamain* znači: ognjen i voden.

⁷⁴ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 16.

⁷⁵ Isto, str. 17.

⁷⁶ Isto, str. 18.

⁷⁷ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 562.

⁷⁸ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 18.

ljepše ni ugodnije⁷⁹ te upravo zbog svjetlosti, bića u nadnebeskom prostoru žive sretnim životom. Petrić nadalje izračunava koliki prostor obasjava Sunce. Prema njemu, sunčeva svjetlost će se prostirati sve dok joj nešto ne stane na put, dok je nešto ne spriječi.⁸⁰ Svjetlost zvijezda je i u ovom dijelu neizostavna. Petrić iznosi izračune i o zvijezdama, od prve do zadnje, odnosno šeste veličine. Naime, svjetlost zapravo nema što spriječiti jer je to beskonačan prostor, a u taj beskonačan prostor se širi svjetlost Sunca i zvijezda.⁸¹ Petrić opet naglašava posebnost svjetlosti kao takve: iako proizlazi iz konačnih tijela, ona sama nije konačna, ona je nešto posebno, izdvojena je, drugačija od ostalih tijela,⁸² što vrlo jasno ukazuje na njezinu pravu bit – ona sve prožima i širi se u beskonačnost. Svijet je konačan i nije savršen upravo iz tog razloga što mu svjetlost koja dopire izvan njega, koja se širi u beskonačnost. Svijet je konačan, međutim svjetlost je beskonačna jer se širi izvan njegovih granica. I u ovoj se knjizi Petrić ponovno dotiče ognja te citira Parmenida koji za oganj kaže: »A ona pratvar što okružuje ovaj svemir poput vijenca prvo je oganj [...]«⁸³, a središnju ulogu zauzima prvotni oganj, empirej.⁸⁴

3.9. Deveta knjiga: »O netjelesnoj svjetlosti«

Predzadnja knjiga »Panaugije« može se tumačiti s metafizičkog gledišta.⁸⁵ Svjetlost se, kao što je već u prethodnim poglavljima rečeno, širi u beskonačnost. Ona sama proizlazi iz Očinske dubine, odnosno ona je, kako Petrić kaže u više navrata, slika očinske dubine koja je sama netjelesna, izvansvjetska.⁸⁶ O njoj se radi upravo u ovoj knjizi. Prema Petriću, božanske stvari su netjelesne.⁸⁷ Netjelesno svjetlo postoji samo po sebi, ne proizlazi ni iz čega, a iz njega proizlazi sve. Njemu nikakva druga tijela ni tvari nisu potrebni da bi postojalo. Petrić netjelesne stvari naziva božanskima te nabroja duhove, besmrtnu dušu, anđele i naposljetku najvišega Boga.⁸⁸ Raspravljajući o netjelesnoj svjetlosti, Petrić uvodi Platonovu Ideju dobra koja sadrži sve ideje; on govori o svjetlu ideja.⁸⁹ Prethodno je definirano značenje empireja kod Zoroastra kao onaj prvotni oganj iz kojeg proizlaze ostale tvari kao što su eter, plamen i

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Igor Škamperle, »Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, str. 44.

⁸¹ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 562.

⁸² Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 19.

⁸³ Isto.

⁸⁴ Isto. Empirej je Zoroastrov naziv za oganj, iz njega potječu sva ostala tijela: eter, plamen i svjetlo.

⁸⁵ Igor Škamperle, »Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, str. 48.

⁸⁶ Isto, str. 48.

⁸⁷ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 20.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Konceptija spoznaje – put k razumijevanju konceptije svjetla«, str. 84.

samo svjetlo, međutim, Petrić citira Simplicija koji govori da je »to ono svjetlo koje je iznad empireja, koje je jedinstvo prije trojstva empireja, etera i tvari.«⁹⁰ Petrić iznosi tezu da svjetlost kao slika beskrajnog svjetla isijava iz njega, nakon nje dolazi razum od kojega se već oslabljena svjetlost spušta u umujuću dušu, te dalje Petrić dolazi do osjetilne duše koja, kako kaže, sadrži nešto manje svjetla, te se na koncu narav duše spušta sve do biljaka.⁹¹ Petrić se u ovom dijelu referira na Platona, Hermesa Trismegista i Filona. Važno je naglasiti da upravo Filon govori da je svjetlost slika riječi te ju naziva *Panaugijom* (Svesvjetlom),⁹² po čemu je cijela ova prva knjiga upravo i dobila ime. Svaki od njih, i Filon i Zoroaster i Platon tu svjetlost nazivaju drugačije: za jednog je ona empirej, za drugog Panaugia, međutim suglasni su u tome da sve svjetlosti potječu od one nebeske.⁹³

3.10. Deseta knjiga: »O izvoru i ocu svjetlosti«

Ovom se knjigom Petrić uspeo do Oca svjetla, Tvorca, Oca svih stvari. Kao i prethodna knjiga, i ova se može promatrati s metafizičkog gledišta,⁹⁴ s obzirom na to da se radi o nečemu nadnaravnom, netjelesnom. Petrić na početku ove knjige oštro kritizira Aristotela te se vraća njegovoj tvrdnji o nastajanju svjetlosti. Petrić će riječima: »u tako velika filozofa, u tako malo riječi – tolike laži i tolike ludosti«⁹⁵ izreći svoj oštar kritički stav prema Aristotelu. On, dakle, od samog početka svog izlaganja u *Novoj sveopćoj filozofiji* dosljedno odbacuje Aristotelove teze i tvrdnje. Poziva se na Filona, Platona, Prokla, Porfirija, Augustina i židovsku kabalu prema kojoj je naziv za najviše božanstvo *Ensoph*,⁹⁶ a za svjetlost *Adonai*. U ovoj zadnjoj knjizi također navodi i pojedine novozavjetne izvore, npr. Ivana evanđelista:⁹⁷ »Jer Bog je svjetlo, u njemu nema nikakva mraka, a i sam je u svjetlu«,⁹⁸ sv. Petra: »koji iz mraka poziva u svoju divnu svjetlost«⁹⁹ te Isusa Krista: »Ja sam svjetlo svijeta.«¹⁰⁰ Petrić se nerijetko poziva i na nauk Kaldejaca za koji ističe da je »od Boga predan«,¹⁰¹ naglašavajući da se s tom tvrdnjom slažu i

⁹⁰ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 20.

⁹¹ Isto, str. 21.

⁹² Isto.

⁹³ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 21.

⁹⁴ Igor Škamperle, »Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, str. 48.

⁹⁵ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 22.

⁹⁶ Igor Škamperle, »Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, str. 49. *Ensoph* za kabaliste znači beskonačnost.

⁹⁷ Isto, str. 49.

⁹⁸ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 23.

⁹⁹ Isto.

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ Isto, str. 22.

najveći mislioci, poput, primjerice, svetog Augustina. Koliko su na Petrićevu teoriju svjetla i svjetlosti utjecale drevne filozofsko-teološke tradicije, posebice Zoroaster i Hermes Trismegist, pokazuje činjenica da je sve svoje ključne teze (poput one da je Bog svjetlo, odnosno Otac svjetla) potkrijepio upravo Zoroastrovim izrekama, poput one da su »sve su stvari rođene iz jednog ognja«,¹⁰² ali Hermesovim navodima. U Petrićevoj raspravi o svjetlu izmjenjuju se tjelesno – netjelesno, vidljivo – nevidljivo. On se od tjelesnog i vidljivog popeo do netjelesnog i nevidljivog, a na kraju do, kako i sâm navodi, počela svih stvari, Boga Oca, Sina i Duha. Uspeo se, naime, stubištem svjetlosti i svjetla, ili kako još to naziva, stazom.¹⁰³ U ovom dijelu je također važan sâm odnos Počela, odnosno toga Oca svjetlosti i onoga što je kasnije po njemu: Sina, koji je zapravo Um. Taj Um ima ključnu ulogu¹⁰⁴ – njemu Otac, kako navodi Petrić, predaje sve.¹⁰⁵ Dakle, do Boga, izvora svega, navodi Petrić, uspeli smo se od svjetlosti tvarnoga svijeta, do onoga eterskog, zatim do empireja pa do *Panaugije*, do Sunca, do svjetla spomenute Riječi, do Sina odnosno Uma pa sve do svjetla Očevog kod kojeg se treba zadržati i u nj se pouzdati.¹⁰⁶

4. Zaključak

Na temelju sadržaja deset knjiga Petrićeve »Panaugije« jasno se može uvidjeti Petrićeva oštra kritika Aristotela i njegove filozofije, ali i snažan utjecaj drevne filozofsko-teološke tradicije, naročito kaldejskih i hermetičkih spisa koji Petriću služe kao glavni izvor kojima potkrjepljuje svoje temeljne teze. Sva bića su bića po svjetlu. Ona opstoje upravo zahvaljujući tom svjetlu. Važan je moment kada svjetlo susreće svjetlo, odnosno kada ono prvotno svjetlo susretne svjetlo ljudskog Uma jer tada susretne sebe sama. Upravo u prvotnom svjetlu bića postoje i po njemu jesu.¹⁰⁷ Prema Erni Banić-Pajnić, vrlo važna teza jest i teza o inteligibilnosti svega postojećeg,¹⁰⁸ i zato Petrić poseže za svjetlom. Petrićeva koncepcija svjetla povezana je s koncepcijom spoznaje bića. U Petrićevoj filozofiji svjetlo je ontološki princip te se javlja koncept bića kao onoga koje se može spoznati. Zbog svega prethodno navedenog, prema Erni

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Koncepcija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, str. 85.

¹⁰⁴ Isto, str. 88.

¹⁰⁵ Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, str. 23.

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto, str. 92.

¹⁰⁸ Isto.

Banić-Pajnić, Petrić se nalazi na samom raskrižju renesansnog filozofskog mišljenja i to prije svega zbog spoznatljivog bića.¹⁰⁹ Sve je sadržano u tom nevidljivom svjetlu koje se objavljuje kroz sve vidljivo.¹¹⁰ Petrić je *Novom sveopćom filozofijom* nastojao izgraditi pobožnu filozofiju, poznatiju kao *pia philosophia*. Prema Erni Banić-Pajnić, taj projekt predstavlja pomirenje filozofije i teologije, odnosno povezivanja prirodnog i natprirodnog svjetla.¹¹¹ Jasno je da Petrić u samom predgovoru traži zaštitu najvećeg autoriteta Katoličke crkve jer je možda i sâm bio svjestan da će projekt koji je prožet hermetičkim i kaldejskim spisima koji su, kako navodi Erna Banić-Pajnić spisi poganske provenijencije,¹¹² biti osuđen upravo od strane Crkve. Petrićeva metafizika svjetla može se gledati s raznih aspekata: ontološkog, teološkog, spoznajnog, mističkog i prirodnofilozoskog.¹¹³ Svjetlo je počelo koje se određuje kao tjelesno-netjelesno i netjelesno-tjelesno, i to su zapravo središnji momenti kada se govori o Petrićevu tumačenju svijeta¹¹⁴ u kojem se do najvišeg izvora stvari, Jednog, Boga, stupnjevito uspinjemo putem onog vidljivog i tjelesnog. Svjetlo je temelj i uzrok svih bića koja se samo zahvaljujući tom svjetlu mogu razaznati, pojaviti i opstati. Ono je broj i mjera svega postojećeg.¹¹⁵

¹⁰⁹ Isto.

¹¹⁰ Isto, str. 93.

¹¹¹ Erna Banić Pajnić, »Jedan pokušaj utemeljenja 'piae philosophiae'« u: Erna Banić-Pajnić, *Petrićev put: Od kritike Aristotela do pobožne filozofije*, str. 158.

¹¹² Isto, str. 160.

¹¹³ Mladen Živković; Berislav Živković, »Od metafizike do fizike svjetla«, str. 563.

¹¹⁴ Erna Banić-Pajnić, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Konceptija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, str. 91.

¹¹⁵ Isto, str. 92–93.

LITERATURA

Banić-Pajnić, Erna, »Jedan pokušaj utemeljenja 'piae philosophiae'« u: Erna Banić-Pajnić, *Petrićev put: Od kritike Aristotela do pobožne filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2001), str. 155–171.

Banić-Pajnić, Erna, »Petrićeva *Nova filozofija o sve-općem*. Konceptija spoznaje – put k razumijevanju koncepcije svjetla«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 23 (1997), str. 81–94.

Girardi Karšulin, Mihaela, »Petrićeva *Nova de universis philosophia*«, *Časopis za književnost i znanost* 1 (1997), str. 560–63.

Girardi-Karšulin, Mihaela, »Strategije Petrićeve obrane *Nove sveopće filozofije*«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 35 (2009), str. 37–44.

Petrić, Frane, *Nova sveopća filozofija* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979).

Skuhala Karasman, Ivana, »Petrićevo razumijevanje utjecaja nebeske na zemaljsku regiju«, *Filozofska istraživanja* 30 (2010), str. 487–496.

Schiffler, Schiffler, »Frane Petrić«, u: *Hrvatska filozofija*, pr. Marinko Šišak (Zagreb: Biblioteka Scopus, 2001), str. 119–155.

Škamperle, Igor, »Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 28 (2002), str. 43–50.

Vasoli, Cesare, »Frane Petrić i hermetička tradicija«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5 (1979), str. 117–138.

Živković, Mladen; Živković, Berislav, »Od metafizike do fizike svjetla«, *Filozofska istraživanja* 26 (2006), str. 559–570.